
YARATICILIK VE ÖĞRETMEN NİTELİKLERİ

Prof. Dr. Nuray SENEMOĞLU

Toplumların gelişmesinde yaratıcı düşünme önemli rol oynamıştır. Toplumların ilerlemesini sağlayan buluşlar, keşifler, yaratıcı düşünmenin, yaratıcı problem çözmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

O halde, yaratıcılıkta önemli olan şey nedir? Yaratıcılık, değişik durumlarda esnek, akıcı, orijinal, alışlagelmışten farklı bir şekilde düşünmeyi kapsar. Yaşam, yaratıcı problem çözme olaylarıyla doludur (Gibson ve Chandler,1988).

Yaratıcılık eğitiminin, gerçek yaşamda yaratıcılık için geçerli olup olmadığı tartışma konusu olmakla birlikte, okulda yaratıcılığın geliştirilebileceğine ilişkin birçok kanıt bulunmaktadır. Çok yönlü düşünme yeteneği gerçek yaşamdaki yaratıcılık için merkezi bir öneme sahiptir. Bu çok yönlü düşünme yeteneğinin de birçok eğitim programıyla geliştirilebileceği gözlenmiştir (Slavin, 1986; Gage ve Serliner, 1988).

Son zamanlarda, sistemli bir şekilde kullanılan rehber öğretmenlerin yaratıcılığın gelişimine yardım ettiği ortaya çıkmıştır. Torrance (1986) tarafından yapılan 22 yıllık boylamsal bir araştırmada, rehber öğretmenlerin, çocukların yaratıcılık erişilerin de büyük farklar meydana getirdikleri gözlenmiştir. Özellikle düşük gelir gruplarından ve azınlık gruplarından gelen çocuklar arasında çok başarılı yüzücüler, piyanistler, cerrahlar, matematikçiler, heykeltıraşlar çıkmıştır.

Özellikle yaratıcılığın temellerinin atıldığı yıllar okulöncesi eğitim ve ilkökul yıllarıdır. O halde gerek ana-baba ve çocukla ilgilenen diğer yetişkinlerin, gerekse öğretmenlerin, çocuğun bu yıllarını iyi değerlendirmeleri ve yaratıcı nesillerin temellerini oluşturmaları gerekir (Blomm ve Sosniak,1981).

Öğretmenlerin, öğrencilerde yaratıcılığı geliştirebilmeleri için hangi niteliklere sahip olmaları gerekir ? Öğretmenler, çocuklar için nasıl bir etkileşim ortamı hazırlamalı ki onların yaratıcılığı gelişebilsin?

Öğretmenlerin çocuklarda yaratıcılığı geliştirebilmeleri için, her şeyden önce kendilerinin yaratıcı bir kişiliğe sahip, çocuklar için uygun bir model olmaları gerekmektedir. Diğer bir deyişle, öğretmenler, akıcı, esnek ve orijinal bir düşünme gücüne sahip olmalı ki çocukları yaratıcılığa yöneltecek bir öğretme-öğrenme ortamı düzenleyebilsin ve yaratıcılığın gelişimine rehberlik edebilsin.

Öğretmenin sınıfta yaratıcı bir model olabilmesi için öncelikle yaratıcı düşünmenin ne olduğunu tanımını, örneklerini bilmelidir. Yaratıcılığın öğeleri olan orijinallik, esneklik, akıcılık, anlamlandırma, çok yönlü düşünme, birleştirme gibi kavramların ne anlama geldiğini ve örneklerini kavramalıdır. Böylece bu bilgiyi kullanarak çocuklarda yaratıcılığı geliştirebilecek bir öğrenmeye kılavuzluk edebilir.

Örneğin; öğretmen adayı öğrenciler, ders planı yaparken hedef davranışları gerçekleştirici nitelikte eğitim durumlarını planlarlar. Bu öğretmen adaylarına, öğrencilerin dikkatini konuya nasıl çekecekleri sorulduğunda, belki de % 90'ının verdiği cevap; eğer hazırladıkları eğitim durumu lise düzeyinde ise, "bu konu üniversite sınavında sorulacak.bu konuya dikkat edin"; eğer hazırlanan plan ilkökul düzeyinde ise de "bu konu Anadolu liseleri sınavında çıkacak"tır.Görüldüğü gibi, öğretmen adayları çok kuru, yaratıcılıktan uzak bir dikkat çekme yolunu kullanmaktadırlar. Oysa konuyla ilgili bir

gazete, televizyon haberini, izlenen bir filmdeki olayı, çocukların çok sevdiği bir reklam filmini, sabah yolda gelirken meydana gelen bir olayı, bir şiiri, bir öyküyü kullanarak dikkati konu üstünde yoğunlaştırmayı düşünen öğretmen aday öğrenci denecek kadar azdır.

Yaratıcı düşünme ve problem çözme, rahat, eğlenceli, keyifli, zaman baskısında uzak bir ortamda gerçekleşir. O halde öğretmen, öğrenciler için baskıdan uzak, eğlenceli keyif aldıkları, rahat bir öğretme-öğrenme ortamı hazırlayabilmelidir.

Özellikle, çocukların ilgilerini, gelişim özelliklerini merkeze alan, öğrencinin etkinliğine, araştırmacılığına problem çözmesine önem veren, öğrenci kararlarını ön plana çıkaran ilerlemecilik eğitim akımına uygun bir program, çocuğun yaratıcılığını besler. Böyle bir program: hazırlama ve uygulamada öğretmen nitelikleri çok önem taşır. Öğretmen; öğrencilerini tanımak, onların ilgilerine, gelişim özelliklerine ihtiyaçlarına uygun bireyselleştirilmiş programı düzenleyip uygulayabilmelidir. Bu durumda, öğretmen sınıfındaki öğrenci sayısı kadar çeşitlilikte etkinlik planlayabilecek bir yaratıcılığa sahip olmalıdır.

Öğretmen sınıfta demokratik bir ortam yaratmalı ; çocuklar ilgi duyduğu, istediği, kendini hazır hissettiği bir dersle ilgili etkinliklere başlayıp sürdürebilmelidirler. Karar büyük ölçüde öğrenciye aittir. Öğretmen, öğrencilerin özgürce denemeler yapmalarına, olağanın dışında çözümler bulmalarına fırsat yaratacak esnek öğretme- öğrenme ortamı düzenleyebilmelidir.

Bu durumda öğretmen gerek model; gerekse yaratıcılığın gelişimini kılavuzlayan kişi olarak çocukların özgürce denemeler yapmasına, araştırmasına, orijinal alternatif çözümler bulmasına, ortam yaratması ve rehberlik etmesi gerekir. (Tuckrnan,1992).

Öğretmen, öğretme-öğrenme ortamında yaratıcılığın gelişimine yardım edebilmek için nasıl davranmalıdır? Diğer bir deyişle, hangi davranış özelliklerine sahip olmalıdır?

Yaratıcı düşünme, yaratıcı problem çözme zaman alıcıdır. Öğretmen, öğrenciler üstünde zaman baskısı yaratmamalı, aceleci olmamalıdır. Hız yerine; dikkatli düşünmeye, çeşitli olasılıkları düşünmeye ve yaratıcılığa değer vermelidir. Çocukların analitik düşünmesi, problemlere birçok alternatif çözüm yolları bulması için zaman tanınmalıdır.

Örneğin; bir elmalı payın fırında pişme süresi 45 dakikadır. Üç elmalı payın pişme süresi ne kadardır? sorusuna birçok öğrenci acele ederek hemen üç ile 45'i çarparak problemi çözmeye çalışır. Oysa üç elmalı pay aynı anda bir fırında pişeceğinden süre 45 dakikadır.

Öğretmen bir şey yapma, bir problem çözme konusunda asla bir tek yol belirlememelidir. Bu durumda, çok çeşitli çözüm yollarını gösterebilmelidir. Öğretmen öğrencileri kendi kafasındaki çözümü bulmaya zorlamamalı, aksine, açık fikirli, değişik eğilimleri, yaklaşımları kabul eder bir model olmalıdır. Yaratıcılıkta merakın, araştırmanın ne kadar önemli olduğunu kendisi model olarak göstermelidir. Öğrencilerin de bir tek yol, bir tek sonuç üstüne odaklaşması ve çözüme kısa sürede ulaşma isteklerini önlemelidir.

Öğrenciler, öğretmenin çeşitli yolları deneyerek problem çözmeye çalıştığını görmeli; problem çözmede tüm yolların başarılı sonuç vermeyebileceğini anlamalıdır. Başarılı sonucu bulamadıklarında, bir başka yolu kullanmaları gerektiği konusunda öğretmen model olmalıdır. Öğretmen, bu süreci sınıfta öğrencileriyle birlikte yaşadığı takdirde, öğrenciler bir başka durumda, bir başka problemi çözerken öğretmenlerini model alarak, bir problemin çok çeşitli çözüm yollarını araştıracaklardır.

Öğretmen, öğrencilerin yaratıcılığın harekete geçirecek, birbirine uymayan zıt fikirleri, çok yönlü durumları bir arada barındıran açık uçlu, tartışmalı ödevler verebilmelidir. "Bu konuda ne düşünüyorsun?" "eğer şöyle olsaydı ne olurdu? seni böyle düşündüren nedir" vb. gibi açık uçlu sorular sorup, öğrencilerin cevaplarını kendilerinin bulmalarına, kendi cevaplarını kendilerinin değerlendirmelerine; yaptıkları işte daha çok zaman harcamalarına ve keyif almalarına rehberlik etmelidir.

Öğretmen doğrudan çok fazla bilgi verici doğrudan öğretici ve doğrudan değerlendirci değil, öğrencilerin kendi kendilerinin öğrenmesine ve kendilerini değerlendirmelerine yol gösterici bir rehber bir danışman olmalıdır.

Öğretmen, yaratıcı problem çözme/düşünmeyi sağlamak üzere öğrencileri kararı ertelemeleri için teşvik etmelidir. Çözümünden önce tüm olasılıkları düşünmeye yönlendirmelidir. Düşünülen olağan dışı, hatta saçma gibi, görünen çözümleri de önemli olarak işleme koymalıdır.

Örneğin; bir öğretmen sınıfın yaratıcı düşünmesini sağlamak için şöyle bir problem verebilir; soğuk bir Şubat ayında elektrikler tamamen kesilse ve ısıtma sistemi çalışmasa ne yaparsınız?

Bir diğer öğretmen de bu problemle ilgili bir öyküyü okutup öyküde geçen kahramanların neler yaptığını sorabilir. Bu durumda, çocukların yaratıcı düşüncelerine fırsat vermemiş olur. Öğretmen alışılmamış fikirler, çözümler üreten öğrencilerin bu davranışlarını pekiştirmeli; yaratıcı etkinliklerini ödüllendirmelidir. Öğrenciler; görüşlerini rahat bir şekilde alay edilme korkusu olmadan açıklayabilmelidirler. Maier'ın çalışmasında öğrencileri yaratıcı problem çözmeye yönlendirebilmek için başarısızlık alay edilme, yaratıcı olamama kaygısından kurtarmak gerektiği gözlenmiştir (Griffith ve Clark, 1981).

Bu durumda, öğretmenin hem kendisi öğrencilere dostça, arkadaşça davranmalı; hem de öğrencileri alışılmamış, acemice hatta garip olan fikirlerini, görüşlerini ifade etmeye özendirilmeli, teşvik edici olmalıdır. Böylece çocukların problem çözme yollarının çeşitlenmesini, sağlayabilir. Yaratıcılık davranışına rastladığı zaman da hemen ödüllendirmelidir.

Yaratıcılığı engelleyen bir diğer etmen de öğrencilerin kendileri arasındaki hoşgörüsüzlüktür. Bu durumda öğretmen, öğrencileri; arkadaşlarının alışılmamış, garip görülen fikirlerini hoşgörüyle karşılamaya yöneltmelidir. Güven verici, eğlenceli bir dostluk ortamında öğrenmeyi sağlamalıdır.

Bir durumda alışılmışın dışında yaratıcı bir problem çözme örneği; baba, 10 yaşındaki oğlunu yanına alarak satın almak üzere bir arsayı görmeye gider. Baba, mal sahibine arsanın tam olarak kaç metre kare olduğunu ölçmek istediğini belirtir. Ancak yanlarında bir uzunluk ölçme aracı yoktur. İlk akıllarına gelen alışlageldiği gibi arsayı adımlamak olur. O sırada, 10 yaşındaki çocuk söze karışarak yanlarındaki otomobili gösterip otomobilin kilometresini sıfırlayarak arsanın emini ve boyunu ölçebileceklerini söyler.

Öğretmenlerin yaratıcılığı geliştirebilmeleri için dikkat etmeleri gereken önemli bir nokta çocukların yaratıcılıkla ilgili benlik algılarının olumlu hale getirmektir. Çünkü yaratıcılık, çoğu zaman bireyin kendini olumsuz algılayışından engellenir. Örneğin; "ben orijinal bir şey yaralamam": "ben asla alışılanın dışına çıkamam" vb. fikirler yaratıcı düşünmeyi önler. Öğretmen "öğrencilerini" herkes gibi düşünmeye zorunlu değilim", "ben orijinal düşünüyorum", "başkalarının hakkımdaki düşünceleri beni endişelendirmiyor" şeklinde düşündürerek yaratıcılığı artırabilir: Öğretmen, öğrencinin benlik kavramını olumlu hale getirerek ve başkaları tarafından

acayip görülme endişelerini azaltarak yaratıcı davranışlar kazandırabilir.(Torrance, 1986;Slavm, 1986;Gage ve Berliner, 1988;Tuckman, 1992)

Ayrıca, çocuklar çok yaratıcı sanatçıları, yazarları, mucitleri görerek kendilerini yaratıcılık konusunda küçük görebilirler. Öğretmenlerin bu durumun farkında olması ve çocukları yaratıcılıktan alıkoymasını engellemesi gerekir.

Sonuç olarak, yaratıcılığın gelişmesine rehberlik edecek öğretmenin her şeyden önce kendisinin bu özelliklerle donanık olarak yetiştirilmesine; yaratıcı özellikleri öncelikle kendisinin taşımasına İhtiyaç vardır. O halde yaratıcı nesillerin yetişmesi, akıcı, esnek, orijinal düşünebilen bunun için gerekli ortamları düzenleyebilen öğretmenlerle mümkündür.

KAYNAKLAR

Bloom,B.S.ve L.A.Sosniak. (1981). "TalentDevelopment." Educational Leadership, November

Gage.N.L.ve Berliner,D.C.(1988). Educational Psychology Boston: Houghton Mifflin Company.

Gibson, J.T.ve L.A.Chandler.(1988). Educational Psychology: Mastering Principles and Applications. Boston:Allyn and Bacon, Inc..

Griffith,D.R.ve P.M.Clark.(1981). "Motivationjntelligence, and Creative Behavior in Elementray School Children of Low-Creative Ability". Journal of Experimental Education. 49:4.229-234

Torrance, E.P.(1986). "Teaching Creative and Gifted Learners. "Ing M.C.Wittrock (Ed.) Handbook of Research on Teaching (630-647). New York:McMillan.

Tuckman, BAV. (1992). Educational Psychology: From Theory to Application. New York: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
